

Ігор СОЛЯР

доктор історичних наук, професор,
директор Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України
(Львів, Україна), isoliar@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0439-6957>

Павло АРТИМИШИН

кандидат історичних наук,
науковий співробітник,
відділ нової історії України,
Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України
(Львів, Україна), p.artymyshyn@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7501-797X>

Між загрозою для суверенітету й регіональним лідерством: Україна та російські інтеграційні проекти на пострадянському просторі

DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.05.031>

УДК: [94(477:470+571):327]«1991/2022»

Анотація. Мета дослідження полягає в аналізі ролі та участі України в інтеграційних проєктах на пострадянському просторі. **Наукова новизна.** Попри те, що українська й зарубіжна історіографія вказаної тематики знайшла своїх дослідників уже з перших років після розпаду СРСР, її комплексного вивчення досі бракує, тим паче з урахуванням змін, які сталися після 2014 р. **Висновки.** Впродовж 1990–2010-х рр. російській стороні так і не вдалося цілковито «реінтегрувати» Україну до сфери своїх геополітичних інтересів шляхом створення економічних (із перспективою розвитку до рівня політичних) союзів. Якщо Кремль убачав у СНД та інших організаціях інструменти відновлення свого впливу після колапсу СРСР, у тому числі через створення наднаціональних органів, українська сторона була зацікавлена винятково в економічних аспектах, і передусім у створенні зони вільної торгівлі. Така принципова відмінність у підходах пояснює, чому Україна, активно долучившись чи то до створення, чи до участі в різноманітних організаціях як спостерігач, жодного разу не стала повноцінним членом таких, ініційованих Росією, об'єднань. Нереалізованою виявилася також ідея інтеграції нашої країни до структури ОДКБ, яка в роки президентства В.Януковича втілилася лише у створення її українського представництва. Натомість у рамках діяльності ГУУАМ / ГУАМ в Україні з'явився шанс стати регіональним лідером і важливим координатором у рамках цього об'єднання, тим більше на тлі окресленого європейського та євроатлантичного курсу офіційного Києва.

Ключові слова: Україна, Російська Федерація, інтеграційні проєкти, пострадянський простір, Співдружність Незалежних Держав, Євразійське економічне співтовариство, Єдиний економічний простір, Організація договору про колективну безпеку, ГУУАМ / ГУАМ.

Російсько-українська війна, яка розпочалася навесні 2014 р., а 24 лютого 2022 р. переросла в повномасштабну фазу, ставить перед українськими дослідниками завдання з аналізу цих подій, визначення їх передумов, причин та прогнозування можливих наслідків у коротко-, середньо-, довгостроковій перспективах. Важливим у цьому контексті видається вивчення місця та ролі України в інтеграційних проєктах, які функціонували після 1991 р. на пострадянському просторі. Такий аспект дослідження багато

у чому може пояснити, якими принципами керувалася Росія у своїй зовнішній політиці на теренах колишнього СРСР після його розпаду; яке місце в таких геополітичних конфігураціях відводилося Україні; яких позицій при цьому намагалася дотримувалася українська сторона при відстоюванні національних інтересів. Тож мета статті полягає в аналізі ролі та участі нашої країни в інтеграційних проектах на пострадянському просторі – Співдружності Незалежних Держав (СНД), Євразійському економічному союзі (ЄврАзЕС), Єдиному економічному просторі (ЄЕП), Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ), ГУУАМ / ГУАМ тощо.

Зазначена тематика знайшла своїх дослідників уже з перших років після розпаду СРСР. В Україні це питання вивчали А.Бульвінський, І.Вівчар, С.Віднянський, К.Вітман, О.Волошин, О.Галушко, М.Гнатюк, І.Гурак, Ю.Дем'ячук, О.Дмитрук, М.Дорошко, О.Задорожній, Р.Жангожа, О.Кондратенко, А.Костичева, Ю.Костюченко, Б.Левик, Є.Магда, А.Мартинов, І.Мельничук, Т.Орлова, Г.Перепелиця, Р.Потапенко, В.Пушкар, В.Смолий, І.Ткаченко, М.Фесенко, І.Цепенда, Л.Чекаленко, М. та О. Хмари, О.Ясь й ін. Варто відзначити низку колективних видань, в яких розглядалося місце держав пострадянського простору, їх об'єднань у сучасному багатополісному світі, а також специфіка їх суспільно-політичної модернізації, особливо після 2014 р.¹ Серед західних аналітиків слід згадати А.Аслунда, З.Бжезинського, О.Мотиля, А.Умланд, Дж.Шерра та ін. Однак комплексно досліджувана тематика досі не розглядалася, тим паче зі врахуванням змін, які сталися після 2014 р.

8 грудня 1991 р. в резиденції білоруського уряду Віскулі політичне керівництво Білорусі, Росії та України підписало Біловезьку угоду, якою, з одного боку, констатувалося припинення існування Союзу Радянських Соціалістичних Республік як суб'єкта міжнародного права й геополітичної реальності, а з іншого – створювалася Співдружність Незалежних Держав². Після підписання 21 грудня 1991 р. Алма-Атинської декларації до роботи нової регіональної міждержавної організації долучилися й інші незалежні держави пострадянського простору (за винятком Грузії, котра 1993 р. стала членом після ратифікації статуту СНД, а також Естонії, Латвії й Литви)³. Здавалося, що таким чином удалося в мирний спосіб відійти від розпаду СРСР і розпочати формування системи нових міждержавних (дво- та багатосторонніх) відносин між учорашніми союзними республіками.

Утім уже незабаром виявилось, що самі ініціатори виникнення СНД по-різному розуміли ключову концепцію, на якій мало базувати свою діяльність це об'єднання. Якщо, наприклад, українська сторона розглядала його як один із можливих інструментів утвердження національної державності та економіки, то з російського боку сприймали Співдружність як лише проміжний варіант реінтеграції колишніх республік СРСР навколо Росії.

Перший президент України Л.Кравчук наголошував, що українським національним інтересам відповідатиме «СНД як орган, що вирішуватиме два завдання: цивілізованим способом розійтись [...] і відпрацювати нові принципи співробітництва»⁴.

¹ Інтеграційні виміри трансформації пострадянського простору / За ред. А.Г.Бульвінського. – К., 2020. – 560 с.; Країни пострадянського простору в умовах формування багатополісного світу: історичні уроки та перспективи / За заг. ред. А.Г.Бульвінського. – К., 2016. – 268 с.; Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору / За ред. А.Г.Бульвінського. – К., 2017. – 288 с.

² Угода про створення Співдружності Незалежних Держав від 8 грудня 1991 р. [Електронний ресурс]: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_077

³ Алма-Атинська декларація, 21 грудня 1991 р. [Електронний ресурс]: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_189#Text

⁴ Кравчук Л. 100 днів: Прес-конференція Президента України Л.Кравчука 12 березня 1992 р. // Голос України. – 1992. – 14 березня. – С.3.

Водночас російське керівництво відзначало, що біловезькі домовленості якраз не закладали механізм «цивілізованого розлучення» колишніх союзних республік, а створювали передумови для збереження та зміцнення «єдиного» економічного, військового, політичного, людського простору в умовах після колапсу радянської системи⁵. Міністр закордонних справ РФ у 1990–1996 рр. А.Козирев недвозначно стверджував, що «російські інтереси» – це «і єдина армія, і спільна економіка, і унікальний культурний простір, і єдина російська мова»⁶.

Загалом упродовж 1991–1995 рр. усередині СНД найбільш помітно конкурували два підходи: 1) апелювання до політичних інтенцій зі спробами розвинути Співдружність до рівня щонайменше політичної конфедерації та потужного суб'єкта світової геополітики, очолюваного РФ; 2) наголошення саме на економічній складовій інтеграції всередині СНД, прихильником чого була, серед інших, й Україна. Проте до середини 1990-х рр. дедалі більшу перевагу здобував саме перший варіант, а Росія поступово здобувала домінування у СНД. Не останню роль у цьому процесі відіграла реалізація стратегії Служби зовнішньої розвідки РФ, подана 1994 р. у спеціальній доповіді, де прогнозувалося, що в найближчій перспективі процеси реінтеграції у СНД створять умови для появи «нової економічної, оборонної зони» на чолі з РФ⁷. Більше того, на думку авторів доповіді, сформовані в межах Співдружності єдині технологічні стандарти, інфраструктура та залежність національних економік пострадянських держав від традиційних джерел сировини з часом мали б посприяти виникненню наднаціональних органів у СНД, яким її члени делегують частину свого суверенітету. Цьому, мовляв, сприяла й наявність значної кількості російського населення у «близькому зарубіжжі», в тому числі в Україні. Саме виходячи з таких аргументів у доповіді наголошувалося, що посилена реінтеграція держав СНД була б корисна і для її учасників, і для Заходу, адже гарантувала б стабільність у регіоні, котра «похитнулася» після розпаду СРСР, що загрожувало в тому числі безпеці західних держав. Зрештою перед останніми, на думку авторів документа, станом на середину 1990-х рр. постав вибір: або визнати РФ рівноправним партнером зі врахуванням перспективи об'єднання СНД навколо неї, або жити в «однополюсному світі», де в Москві залишався обмежений перелік інтересів, на що російська сторона не могла погодитися⁸. Загалом, як виглядає, вже в перші роки існування СНД із російської перспективи розглядалася суто як інструмент до відновлення СРСР під новим брендом і в нових геополітичних умовах.

Тези, висловлені в доповіді СЗР РФ, отримали свій подальший розвиток у стратегічному курсі, затвердженому російським президентом Б.Єльциним указом від 14 вересня 1995 р. Держави СНД проголошувалися пріоритетною та принциповою метою геополітичних амбіцій РФ як регіон зосередження російських «життєвих інтересів» у сфері економіки, оборони, захисту прав росіян і російської національної безпеки загалом⁹. Економічна складова документа передбачала об'єднання національних господарських систем за посередництва Міжпарламентської асамблеї країн СНД аж до створення повноцінного валютного, митного, платіжного союзу. Військова компонента відзначала необхідність продовження розбудови організації системи колективної безпеки держав-учасниць СНД на базі відповідної угоди від 15 травня 1992 р. (Ташкентський договір); розміщення на територіях країн-союзниць російських військових баз із паралельним створенням спільної системи оборони кордону

⁵ Косолапов Н. Контури нового миропорядка // Правительственный вестник. – 1991. – №51. – С.38.

⁶ Интервью министра иностранных дел Российской Федерации А.Козырева // Труд. – 1992. – 28 февраля. – С.3.

⁷ Россия – СНГ: нуждается ли в корректировке позиция Запада. – Москва, 1994. – С.6.

⁸ Там же. – С.10–13.

⁹ Стратегический курс РФ с государствами-участниками СНГ // Независимость. – 1995. – 4 октября. – С.3.

Співдружності та забезпеченням офіційних гарантій перебування російських прикордонників уздовж усієї його протяжності (навіть поза межами РФ); інформування «третіх сторін» та міжнародних безпекових організацій про те, що регіон СНД є «зоною російських інтересів»¹⁰.

Такий стан справ дав підстави президенту України Л.Кучмі заявити про намагання російської сторони використовувати новопосталі на теренах колишнього СРСР держави у своїх геополітичних інтересах, у тому числі в контексті російсько-українських відносин¹¹. А міністр закордонних справ Г.Удовенко у жовтні 1995 р. недвозначно наголосив, що обраний Москвою курс на домінування у СНД мав на меті «зміцнення Росії як провідної сили формування нової системи міждержавних, політичних й економічних відносин на території пострадянського простору», що для інших держав-учасниць Співдружності загрожувало розмиванням їхнього суверенітету та підпорядкуванням політики інтересам РФ, зацікавленої у «відновленні централізованої наддержави»¹².

І такі застереження виявилися небезпідставними: вже у травні 1996 р. аналітики Ради із зовнішньої та оборонної політики (координовані політологами С.Карагановим і В.Третьяковим) у Москві підготували доповідь, в якій припускали, що в перспективі найближчих 10–15 років на теренах колишнього СРСР (окрім країн Балтії) могло відбутися створення нової союзної держави (принаймні на конфедеративних, або й федеративних принципах), де «першу скрипку» мала б грати РФ. Та й із тими колишніми радянськими республіками, котрі з тих чи інших причин не ввійшли б до складу нового утворення, у документі пропонували на двосторонній основі та в рамках «круглого столу» СНД створити «культурно-історичну спільність» (на зразок Британської співдружності націй)¹³.

Зрештою вже через рік у новій доповіді тієї ж Ради із зовнішньої та оборонної політики, опублікованій під назвою «СНД: початок чи кінець історії», її автори пояснювали загальну невдачу інтеграційних процесів у межах Співдружності тим, що Росія, мовляв, необачно «дозволила» колишнім союзним республікам із «рівня протодержавних утворень перетворитися на реальні держави з усіма відповідними атрибутами», більшість з яких у результаті були готові хіба що на інтеграцію в економічній сфері, і далеко не всі – на військове та політичне об'єднання чи, тим паче, на можливе створення «оновленого союзу» суверенних і вільних держав¹⁴.

За таких обставин українська сторона, послідовно не погоджуючись зі згаданими спробами РФ стати консолідуючою силою в пострадянському регіоні, відмовилася у травні 1992 р. підписувати Ташкентський договір про колективну безпеку країн-членів СНД, а 22 січня 1993 р. – статут СНД. Таким чином, будучи однією з держав-засновниць, наша країна так і не стала державою-членом СНД. Однак вона продовжувала розвивати насамперед двосторонні відносини в рамках цього об'єднання, головню у справі економічного співробітництва.

Водночас, паралельно з активізацією зі середини 1990-х рр. переговорів щодо інтеграції РФ із Республікою Білорусь у форматі союзної держави, Україні разом із Грузією, Узбекистаном, Азербайджаном і Молдовою впродовж 1997–1999 рр. удалося сформувати нове, альтернативне до російських проєктів, об'єднання ГУУАМ. Його початком

¹⁰ Там же.

¹¹ Луканов Ю. Третій президент: Політичний портрет Л.Кучми. – К., 1996. – С.96.

¹² Удовенко Г. Коментар // Независимость. – 1995. – 4 октябрю. – С.4.

¹³ Возродится ли Союз? Будущее постсоветского пространства // Независимая газета. – 1996. – 23 мая. – С.15–16.

¹⁴ Див.: Мельничук І. Інтеграційні проєкти Російської Федерації на пострадянському просторі: Дис. ... д-ра політ. наук. – Чернівці, 2015. – С.165.

стало 10 жовтня 1997 р., коли під час саміту Ради Європи у Страсбургу тоді ще чотири держави (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова) ухвалили декларацію, в якій зазначили свої наміри щодо розвитку практичної співпраці, зміцнення стабільності та безпеки в Європі на основі принципів поваги до суверенітету, територіальної цілісності, непошукності кордонів, демократії, верховенства закону, поваги прав людини¹⁵.

Уже через два роки, 24 квітня 1999 р., на ювілейному саміті держав НАТО у столиці США до нового об'єднання долучився Узбекистан. Тоді ж було прийнято ще один установчий документ – Вашингтонську заяву держав ГУУАМ. У ній відзначалася «спільність цілей щодо зміцнення своєї державної незалежності та досягнення стабільності, безпеки і співпраці на просторі ОБСЄ, вільному від ліній розподілу та сфер впливу», і наголошувалося, що кінцевою метою діяльності об'єднання є «участь в інтеграції до європейських та євроатлантичних структур», у тому числі співпраця в рамках євроатлантичного партнерства і програми НАТО «Партнерство заради миру». Крім цього, висувалися завдання зі зміцнення миротворчого потенціалу на основі відповідної правової бази, застосування ефективних спільних дій щодо режимів нерозповсюдження ядерного та інших видів зброї масового ураження, а також щодо запобігання постачанням озброєнь у зони конфліктів, розширення взаємовигідної економічної співпраці держав-учасниць ГУУАМ у контексті транспортного коридору Європа – Кавказ – Азія тощо¹⁶.

6 вересня 2000 р. під час саміту ООН у Нью-Йорку держави ГУУАМ схвалили меморандум, в якому, «підтверджуючи свою прихильність основоположним принципам та нормам міжнародного права, закріпленим у Статуті ООН і відповідних документах ОБСЄ», наголосили на інтенсифікації роботи об'єднання¹⁷. 7 червня 2001 р. відбувся Ялтинський саміт ГУУАМ, за результатами якого підписано основоположні документи, що нормативно фіналізували оформлення регіональної міжнародної організації¹⁸. Під час зустрічі в Ялті президент України Л.Кучма окреслив три головних завдання для України та ГУУАМ: створення зони вільної торгівлі, максимально вигідне застосування міждержавних транспортних коридорів, гарантування енергетичної безпеки країн-учасниць¹⁹.

За такої конфігурації станом на рубіж 1990–2000-х рр. в Україні з'явилися всі можливості стати регіональним лідером у контексті координації політики всередині ГУУАМ, а у вимірі всього пострадянського простору – альтернативою РФ та її геополітичним інтенціям. Тим паче, що у травні 2002 р. наша країна проголосила європейський вибір своїм стратегічним завданням. Утім після червневого саміту лідерська місія в ГУУАМ вимагала від України здійснення справді незалежного від Кремля зовнішньополітичного курсу, на який тоді Київ не наважився. Внаслідок цього після червневого саміту 2001 р. співпрацю в рамках об'єднання було фактично законсервовано на попередньо досягнутому рівні, а наприкінці 2001 р. заморожено²⁰.

Тим часом появу на геополітичній гарті ГУУАМ Москва сприйняла як загрозу своїм впливам на пострадянському просторі, а тому не зволікала із пропозицією щодо створення ЄврАзЕС – нового інтеграційного проекту на теренах СНД. Як

¹⁵ Совместное коммюнике встречи президентов Азербайджана, Грузии, Молдовы и Украины от 10 октября 1997 г. [Електронний ресурс]: <http://guam-organization.org/node/439>

¹⁶ Заявление президентов Азербайджанской Республики, Грузии, Республики Молдова, Украины и Республики Узбекистан от 24 апреля 1999 г. [Електронний ресурс]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/888_005

¹⁷ Нью-Йоркский меморандум президентов Азербайджанской Республики, Грузии, Республики Молдова, Республики Узбекистан и Украины от 6 сентября 2000 г. [Електронний ресурс]: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=16145

¹⁸ Ялтинская хартия ГУУАМ от 7 июня 2001 г. [Електронний ресурс]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/888_008

¹⁹ Мельничук І. Інтеграційні проекти Російської Федерації на пострадянському просторі. – С.232.

²⁰ Дорошко М. Україна в регіональних об'єднаннях на терені СНД // Політичні проблеми міжнародних відносин. – Вип.86. – Ч.І. – К., 2009. – С.38.

організаційна форма співробітництва він бере свій початок із підписання 10 жовтня 2000 р. главами держав-учасниць Митного союзу (Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Росія, Таджикистан) відповідного договору. Цей документ став продовженням співпраці, яка розпочалася підписанням 6 січня 1995 р. між Російською Федерацією й Білоруссю, а 20 січня Казахстаном митних домовленостей. Згодом до цього утворення приєдналися Киргизстан і Таджикистан, що призвело до створення цими п'ятьма державами договору про митний союз та єдиний економічний простір, який і було підписано 26 лютого 1999 р. У 2006 р. до них приєднався Узбекистан²¹.

Від самого початку свого створення ЄврАзЕС фактично виступав антитезою ГУУАМ. Більше того, як виглядає, саме з метою розколу останнього у травні 2002 р. Молдова та Україна отримали статус спостерігачів при ЄврАзЕС. І участь насамперед української сторони у цьому проекті для РФ була принциповою з політичного, а не економічного (попри назву самого об'єднання) поглядів. Свідченням цього став, наприклад, один із виступів російського прем'єр-міністра М.Касьянова, котрий визнавав, що з перспективи економіки вступ України до ЄврАзЕС невигідний для офіційної Москви, оскільки в такому разі дохідна частина державного бюджету РФ від цього скорочуватиметься, але з огляду на «інтереси геополітичного партнерства» обох країн такі втрати, на думку очільника уряду РФ, були виправданими²².

Однак уже у грудні 2002 р. український президент Л.Кучма недвозначно ствердив, що статусом спостерігача при цьому об'єднанні офіційний Київ й обмежиться, оскільки не вірив, що РФ могла б поширити свої внутрішні ціни, насамперед на енергоносії, на все співтовариство, а інші аспекти, окрім економічних, українську сторону у цьому контексті не цікавили²³. І хоч у наступні роки Україні неодноразово пропонували долучитися, ситуація не змінювалася²⁴.

Зазнавши й тут невдачі, на початку 2003 р. російська сторона запропонувала черговий інтеграційний проект (офіційно суто економічний, а фактично знову геополітичний) – Єдиний економічний простір. Початком роботи у цьому напрямі стала заява президентів Білорусі, Казахстану, РФ та України від 23 лютого 2003 р., в якій підписанти висловили готовність розпочати переговори щодо умов, необхідних для формування ЄЄП, а кінцевою метою мало стати створення Організації регіональної інтеграції. 19 вересня 2003 р. в Ялті президенти Росії В.Путін, України Л.Кучма, Білорусі О.Лукашенко та Казахстану Н.Назарбаєв підписали інспіровані Москвою угоду та концепцію формування ЄЄП²⁵. Українська сторона зробила зауваження, відповідно до якого мала брати участь у функціонуванні цього утворення в рамках, що відповідають Конституції України. Попри це в українських політичних та аналітичних колах підписані документи розглядалися неоднозначно. Прихильники ЄЄП доводили, що відмова нашої країни від реалізації концепції об'єднання за російським сценарієм, який передбачав створення євразійського інтеграційного утворення, може загальмувати поступальний розвиток національної економіки через втрату нею конкурентних позицій на російському ринку. Натомість противники запевняли, що вступ України до ЄЄП призупинить структурну модернізацію господарської системи та євроінтеграційний курс офіційного Києва, а сам євразійський економічний

²¹ Хмара М.П., Хмара О.П. Форми участі України в інтеграційних процесах ЄврАзЕС // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип.116(2). – К., 2013. – С.83–85.

²² Див.: Дорошко М. Україна в регіональних об'єднаннях на терені СНД. – С.38.

²³ Кучма закрив Україні дорогу в ЄврАзЕС [Електронний ресурс]: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/12/25/2992204/>

²⁴ Баркар Д. Україна піде до Євразійського простору? [Електронний ресурс]: <https://www.radiosvoboda.org/a/2189683.html>

²⁵ Угода про формування Єдиного економічного простору від 20 квітня 2004 р. [Електронний ресурс]: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_990#Text; Угода та Концепція про формування Єдиного економічного простору [Електронний ресурс]: <https://www.pravda.com.ua/news/2003/09/19/2995512/>

простір перетвориться на міждержавну конфедерацію (якщо не федерацію) з наднаціональними органами²⁶. І все ж у квітні – травні 2004 р. названі документи майже синхронно було ратифіковано парламентами держав-учасниць ЄЄП²⁷.

У відповідній угоді під «єдиним економічним простором» сторони-підписанти розуміли економічний простір, який об'єднував митні території, на якому функціонують механізми регулювання економік, що ґрунтуються на єдиних принципах, котрі забезпечують вільний рух товарів, послуг, капіталів і робочої сили, а також здійснюється єдина зовнішньоторгова й узгоджена тією чи іншою мірою та в тих обсягах, в яких це необхідно для забезпечення рівноправної конкуренції й підтримки макроекономічної стабільності, податкова, грошово-кредитна, валютно-фінансова політика²⁸.

Водночас, хоч створення ЄЄП не передбачало формування в майбутньому жодного політичного союзу, з риторики російської сторони ставало зрозумілим, що це об'єднання має стати основою для інтеграції й інших сфер держав-підписантів. Так, 2003 р. на шпальтах російського часопису зазначалося, що «для того, аби інтеграція в ЄЄП пішла далі декларацій, самого економічного інтересу замало. Країни-учасниці, і насамперед Україна, мають для себе визначити нову політичну парадигму»²⁹. Зрештою й віце-спікер Державної думи РФ В.Жириновський недвозначно наголошував в одному з інтерв'ю, що РФ, Україні, Білорусі та Казахстану буде вигідно посилити процес утворення економічного союзу з переходом у політичний із подальшим утворенням «союзної держави», що мала б спільну Конституцію³⁰. Примітно, що після ратифікації Україною угоди про створення ЄЄП, «Financial Times» визнавала цей факт «найбільшим успіхом Росії в реалізації курсу поєднання колишніх республік СРСР у новому блоці під російським проводом», надто після серії невдач Кремля з їх реінтеграції в межах СНД. Однак водночас на Заході припускали, що у ході подальшої співпраці в рамках ЄЄП Україна відмовиться від створення якогось наднаціонального керівного органу й апелюватиме насамперед до економічної співпраці на рівні держава – держава³¹.

Такі припущення зрештою й реалізувалися, адже українська сторона не погодилася на пропозиції РФ щодо створення будь-яких наддержавних координуючих органів і митного союзу РФ, Білорусі, Казахстану та України. Офіційний Київ наполягав винятково на створенні в межах ЄЄП зони вільної торгівлі й умов для переміщення капіталу, послуг, робочої сили, та запропонував у цьому контексті укласти угоди про спрощення порядку митного оформлення й митного контролю; про єдині принципи стягнення непрямих податків у взаємній торгівлі; про порядок реекспорту товарів; про визначення митної вартості товарів, що переміщуються через митні кордони. На це не погоджувалася російська сторона та визнавала умовою створення зони вільної торгівлі лише формування наднаціонального органу. Тож у рамках експертної роботи з розробки ключових угод, які мали забезпечити функціонування ЄЄП, Україна залучалася до обговорення лише 29 із 60 домовленостей (тільки 15 з яких було підписано українськими

²⁶ Тарасюк Б. Підписання угоди про ЄЄП означатиме зраду національних інтересів // Універсум. – 2003. – №7-10(117-120). – С.13; Галчинський А.С. Нотатки радника Президента: Десять років з президентом Леонідом Кучмою. – К., 2013. – С.470–485; Задорожній О.В. Міжнародне право в міждержавних відносинах України і Російської Федерації 1991–2014. – К., 2014. – С.298; Силіна Т. ЄЄПейський вибір // Універсум. – 2003. – №7-10(117-120). – С.14–18; Haran O., Pavlenko R. Ukraine's Russian Policy under Kuchma: Paradoxes of «Strategic Partnership» // Ukraine at a Crossroads / Eds. by N.Hayoz, A.N.Lushnycky. – Bern; Berlin; Bruxelles and other, 2005. – P.190.

²⁷ Мартинов А.Ю. Єдиний економічний простір (ЄЄП) // Енциклопедія історії України. – Т.3: Е–Й. – К., 2005; Haran O., Pavlenko R. Ukraine's Russian Policy under Kuchma: Paradoxes of «Strategic Partnership». – P.190.

²⁸ Угода про формування Єдиного економічного простору від 20 квітня 2004 р. [Електронний ресурс]: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_990#Text

²⁹ Просто соседи // Эксперт. – 2003. – №11. – 24 марта – 31 марта.

³⁰ Дорошко М. Україна в регіональних об'єднаннях на терені СНД. – С.36.

³¹ Див.: Ратифікація ЄЄП: західні оцінки [Електронний ресурс]: <http://www.niss.gov.ua>

представниками), а самі переговори для української сторони з трьома іншими державами-підписантами зайшли у глухий кут. У результаті у квітні 2006 р. РФ, Білорусь і Казахстан затвердили рішення про подальше договірно-правове оформлення ЄЄП уже без участі України. 9 грудня 2010 р. Білорусь, Казахстан, РФ підписали та ратифікували весь пакет документів зі створення ЄЄП, а ще з 1 січня того року на теренах названих держав також було створено єдиний митний простір, у липні 2010 р. набули чинності митні кодекси і тарифи, обов'язковий для країн-членів Митного союзу, котрий із 1 липня 2011 р. розпочав функціонування³².

Україна участі в подальших перемовинах із цього приводу не брала, тим більше після приєднання 2008 р. до Світової організації торгівлі, оскільки для країн Митного союзу було встановлено ставки митного тарифу на рівні, узгодженому між РФ і країнами-членами СОТ, котрі суттєво відрізнялися від ставок, узгоджених між Україною й державами-учасницями СОТ, що стало економічно недоцільним і навіть загрожувало виходом офіційного Києва зі складу Світової організації торгівлі³³. Як виняток, у цьому напрямі можна назвати хіба що підписання Україною, Молдовою та країнами-учасницями ЄврАзЕС договору про зону вільної торгівлі СНД від 18 жовтня 2011 р. Але до подальшої інтеграції Української держави у проросійську структури це теж не призвело³⁴.

Зрештою у другій половині 2000-х рр. після перемоги «Помаранчевої революції» Україна активізувала свій курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію. На цьому тлі офіційний Київ ініціював відновлення роботи в рамках ГУУАМ. 22 квітня 2005 р. у Кишиневі відбувся саміт цього об'єднання, за результатами якого схвалено декларацію, де наголошувалося на необхідності, по-перше, посилювати власні позиції, а по-друге – активніше залучати до співпраці США та країни-члени ЄС³⁵. Такий підхід не задовільнив Узбекистан, який, вочевидь під російським тиском, уже у травні 2005 р. заявив про вихід з організації, яка відтепер перетворилася на ГУАМ³⁶.

Повноцінно в новому форматі об'єднання запрацювало 23 травня 2006 р., коли було створено Організацію за демократію й економічний розвиток – ГУАМ. Прийнятий того дня статут передбачав забезпечення сталого розвитку країн-учасниць, поглиблення ними європейської інтеграції, а також соціально-економічного, транспортного, енергетичного співробітництва³⁷. Верховна Рада України ратифікувала документ 6 березня 2008 р.³⁸

У декларації, прийнятій за результатами другого саміту організації, що відбувся 18–19 червня 2007 р. в Баку, в основному порушувалися питання енергетичної безпеки, використання транзитного потенціалу держав-членів, боротьби з міжнародним тероризмом, агресивним сепаратизмом та екстремізмом, транснаціональною організованою злочинністю³⁹. Під час форуму відбулася серія зустрічей у форматах

³² О ходе выполнения плана действий по формированию Единого экономического пространства Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации: Решение Межгосударственного совета ЕврАзЭС №65 от 9 декабря 2010 г. [Електронний ресурс]: <http://www.evrazes.com/i/data/item7580-2.pdf>

³³ Данилишин Б. Україна і Митний союз. [Електронний ресурс]: <https://www.epravda.com.ua/columns/2013/06/3/377778/>

³⁴ Кондратенко О. Євразійське економічне співтовариство як перехідна модель інтеграційної стратегії Російської Федерації // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип.124(1). – К., 2015. – С.18.

³⁵ Кишинівська декларація глав держав ГУУАМ «Во имя демократии, стабильности и развития» от 22 апреля 2005 г. [Електронний ресурс]: <http://guam-organization.org/node/311>

³⁶ Шестаков Е. ГУУАМ потеряло букву // Российская газета. – 2005. – 6 мая. – С.3.

³⁷ Статут Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ від 23 травня 2006 р. [Електронний ресурс]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/886_002

³⁸ Про ратифікацію статуту Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ. Закон України від 6 березня 2008 р. [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/136-17>

³⁹ Бакинская декларация «ГУАМ: Объединяя континенты» от 19 июня 2007 г. [Електронний ресурс]: <http://guamorganization.org/node/343>

ГУАМ – США, ГУАМ – Японія, ГУАМ – Польща, як і спільні засідання національних координаторів, очільників галузевих міністерств та відомств⁴⁰.

30 червня – 1 липня 2008 р. в Батумі зібрався третій саміт ГУАМ. У фінальному документі підтверджувалася прихильність держав-учасниць демократичним цінностям, повазі прав і свобод людини, верховенству права, збереженню духовної й культурної спадщини народів, зміцненню духу толерантності. Крім цього сторони підтверджували незмінність курсу на розвиток регіональної співпраці як складової загальноєвропейських й азіатських об'єднувачих процесів, зміцнення міжнародних партнерських зв'язків ГУАМ із Польщею, США, Японією, іншими державами, а також міжнародними організаціями. Водночас підписанти підкреслили важливість реалізації стратегії розвитку галузевої співпраці для поглиблення взаємодії в економічній, гуманітарній, інших сферах. Крім того, у декларації висловлювалася глибока стурбованість у зв'язку із загрозами, породженими тривалими конфліктами, агресивним сепаратизмом, екстремізмом, міжнародним тероризмом та акцентувалася готовність держав-учасниць ГУАМ спільно протидіяти цим загрозам у тісній співпраці з іншими країнами та міжнародними структурами, а також надалі розвивати систему енергетичної безпеки та підтримки зусиль, спрямованих на лібералізацію й диверсифікацію європейського ринку енергоносіїв⁴¹.

Однак, як показали наступні роки, далі намірів і декларацій справа здебільшого не пішла й поступово робота об'єднання знову пригальмувала. Погіршення відносин України з Молдовою через пасивність Києва та загалом ГУАМ у справі врегулювання придністровського конфлікту, неготовність знову ж таки України й інших членів об'єднання втрутитися в російсько-грузинське протистояння призвели до справжнього паралічу цього геополітичного субрегіонального проекту⁴². Врешті з обранням 2010 р. очільником України В.Януковича співпраця в рамках об'єднання з боку Києва призупинилася.

Утім навіть і в період президентства В.Януковича офіційно зусилля української владної верхівки впродовж тривалого часу було скеровано на підписання угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, хоч у безпековому контексті в липні 2010 р. Верховна Рада підтримала поданий президентом законопроект «Про засади зовнішньої та внутрішньої політики», який передбачав позаблоковий статус нашої країни⁴³.

Примітно, що в перші місяці президентства В.Януковича з російського боку робилися спроби розпочати інтеграцію української сторони до структур Організації договору про колективну безпеку, створеної ще у травні 1992 р. як «головний міждержавний інструмент», покликаний «протистояти регіональним викликам і загрозам військово-політичного та військово-стратегічного характеру»⁴⁴. Станом на 2010 р. до складу ОДКБ входили Росія, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан. Фактично інституція стала ще одним з інструментів реалізації зовнішньої політики РФ на пострадянському просторі – у безпековому контексті, альтернативному до НАТО.

Україна відмовилася від членства в ОДКБ ще в 1990-х рр., однак ця тема спорадично з'являлася в публічному просторі, найактивніше у 2009–2010 рр., тобто напередодні та після президентських виборів. Так, хоч у серпні 2009 р. виконувач обов'язків

⁴⁰ Коммюнике Бакинского саммита ГУАМ от 19 июня 2007 г. [Електронний ресурс]: <http://guamorganization.org/node/344>

⁴¹ Батумская декларация «ГУАМ – интегрируя Восток Европы» от 1 июля 2008 г. [Електронний ресурс]: <http://guamorganization.org/node/372>

⁴² Мельничук І. Інтеграційні проекти Російської Федерації на пострадянському просторі. – С.238–240.

⁴³ Зануда А. Україна відмовилася від членства у НАТО [Електронний ресурс]: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine/2010/07/100702_ukraine_nato_parliament_az

⁴⁴ От договора к организации: Организация Договора о коллективной безопасности [Електронний ресурс]: <https://odkb-csto.org/25years/>

міністра закордонних справ України В.Хандогій недвозначно зазначав, що Київ не має планів відносно вступу до ОДКБ, генеральний секретар цієї організації М.Бордюжа заявив про готовність відкрити її інформаційний центр в Україні⁴⁵. Після обрання в нашій країні нового президента, 26 квітня 2010 р. ця інституція таки з'явилася – у форматі українського представництва ОДКБ. На презентації її очільник міністр Кабінету Міністрів України А.Толстоухов зазначав, що вона «дозволить розширити співпрацю на міждержавному рівні та на рівні політикуму і громадськості [...] в напрямках вивчення досвіду організації, планування військової співпраці та патріотичного виховання»⁴⁶. При цьому керівник представництва наголошував, що воно діятиме лише в межах позаблокового статусу України, і про повноцінний вступ до ОДКБ не йтиметься⁴⁷. Зрештою далі проведення конференцій та лекторіїв робота інституції так і не зайшла⁴⁸, а 2014 р., із нападом РФ на Україну, питання будь-яких подальших перспектив співпраці офіційного Києва з цим безпековим блоком зникло з порядку денного.

Наприкінці листопада 2013 р. під тиском російської сторони українська влада вирішила відмовитися від підписання угоди про асоціацію з ЄС. В Україні розпочалися події, що переросли в «Революцію гідності» й завершилися утвердженням європейської ідеї у суспільному дискурсі. У відповідь Росія, сприйнявши події в нашій країні як загрозу для своїх геополітичних інтересів, у лютому 2014 р. розпочала збройну агресію, окупувавши Кримський півострів, а навесні ще й захопила частину Донецької та Луганської обл. У таких умовах подальше обговорення будь-яких проросійських інтеграційних задумів стало недоцільним уже не тільки з погляду економіки, але й політики та національної безпеки. Тим паче, що з 2011 р. на базі РФ, Білорусі та Казахстану Кремль розпочав ще один геополітичний проєкт – Євразійський союз (як альтернативу до Європейського), в якому до 2025 р. передбачалося політично, економічно та навіть гуманітарно об'єднати, окрім згаданих держав, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан, Вірменію, Молдову, а також Україну⁴⁹. І звісно, як і в усіх попередніх об'єднаннях, координувати його діяльність мала найперше Москва. У відповідь на російську збройну агресію наша країна остаточно відмовилася від відповідного зовнішньополітичного вектора. 9 травня 2018 р. президент України П.Порошенко заявив про підписання указу про відкликання представників держави з усіх статутних органів СНД та фактично з 19 травня Україна вийшла з цієї структури. У серпні того ж року було закрито наше представництво при СНД⁵⁰.

Натомість 2015 р. став часом відліку чергового оновлення активної співпраці держав-учасниць ГУАМ. Наприклад, 3 грудня було підписано програму співпраці з Японією⁵¹. 27 березня 2017 р. в Києві відбувся саміт країн-учасниць організації, головною темою якого називалася вільна торгівля і транспортний коридор у рамках ГУАМ. Також серед цілей саміту озвучувалася необхідність реалізації програми

⁴⁵ Кравченко В. ОДКБ: Повернення до пройденого // Дзеркало тижня. – 2009. – 14 серпня.

⁴⁶ Открытие в Украине представительства института ОДКБ позволит расширить сотрудничество на межгосударственном уровне [Електронний ресурс]: https://odkb-csto.org/news/smi/otkrytie_v_ukraine_predstavitelstva_instituta_odkb_pozvolit_rasshirit_sotrudnichestvo_na_mezhgosudar/#loaded

⁴⁷ Солонина Є. ОДКБ прийшла до України: очікувана, але непотрібна? [Електронний ресурс]: <https://www.radiosvoboda.org/a/2025117.html>

⁴⁸ Сидоренко Ю. Так НАТО чи ОДКБ? [Електронний ресурс]: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/08/30/5342169/>

⁴⁹ Евразийская интеграция как глобальный геополитический проект России: его сила и слабость [Електронний ресурс]: <http://hvyulya.org/analytics/geopolitics/evraziyskaya-integratsiya-kak-globalnyiy-geopoliticheskiy-proekt-rossii-ego-sila-i-slabost.html>

⁵⁰ Лащенко О. Україна досі в СНД чи ні? [Електронний ресурс]: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-dosi-v-snd-chy-ni/30969197.html>

⁵¹ ГУАМ підписала програму співпраці з Японією [Електронний ресурс]: <https://www.unian.net/politics/1202177-guam-podpisala-programmu-sotrudnichestva-s-yaponiy.html>

співпраці з Японією й підготовка програм співробітництва з країнами Вишеградської четвірки та США. Крім цього, на зустрічі було підписано документи щодо впровадження зони вільної торгівлі, протокол про взаємне визнання результатів митних процедур відносно товарів і транспортних засобів, які перетинають державні кордони країн-членів ГУАМ⁵². Проте переговорний процес щодо остаточного підписання договорів про створення зони вільної торгівлі між державами об'єднання, який тривав упродовж 2017–2022 рр., було перервано повномасштабною війною Росії проти України.

Таким чином, як виглядає зі сучасної перспективи, 24 лютого 2022 р. було не випадковою, а детально (й вочевидь давно) планованою агресією. Упродовж 1990–2010-х рр. російській стороні так і не вдалося цілковито «реінтегрувати» Україну до сфери своїх геополітичних інтересів шляхом створення економічних (із перспективою розвитку до рівня політичних) союзів. Водночас у Кремлі вбачали у СНД, ЄврАзЕС, ЄЄП та Євразійському союзі інструменти, за допомогою яких можна було відновити свій вплив, котрий зазнав фатальних втрат після колапсу Радянського Союзу, в тому числі через створення у цих об'єднаннях наднаціональних органів. Натомість українська сторона була зацікавлена винятково в економічних аспектах діяльності згаданих організацій, і передусім у створенні зони вільної торгівлі. Така принципова відмінність у підходах пояснює, чому Українська держава, активно долучившись чи то до створення, чи до участі в організації як спостерігач, жодного разу не стала повноцінним членом таких, ініційованих РФ, об'єднань, у тому числі ОДКБ. Проте в рамках діяльності ГУУАМ / ГУАМ у нашій країні з'явився шанс стати справжнім регіональним геополітичним лідером і важливим координатором у рамках цієї організації, тим більше на тлі проголошеного європейського та євроатлантичного курсу офіційного Києва. За таких несприятливих для себе обставин Росія й вирішила витягнути зі своєї колоди останній «аргумент» – воєнний.

REFERENCES

1. Bulvinskyi, A. (Ed.) (2020). *Intehratsiini vymiry transformatsii postradianskoho prostoru*. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Bulvinskyi, A. (Ed.) (2016). *Krainy postradianskoho prostoru v umovakh formuvannia bahatopoliusnogo svitu: istorichni uroky ta perspektyvy*. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Bulvinskyi, A. (Ed.) (2017). *Ozoblyvosti suspilno-politychnoi modernizatsii krain postradianskoho prostoru*. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Danylyshyn, B. (2013, 3 chervnia). Ukraina i Mytnyi soiuz. *Ekonomichna pravda*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2013/06/3/377778/> [in Ukrainian].
5. Doroshko, M. (2009). Ukraina v rehionalnykh obiednanniakh na tereni SND. *Politychni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 86, 1, 35–40. [in Ukrainian].
6. Halchynskyi, A.S. (2013). *Notatky radnyka Prezidenta: Desiat rokiv z Prezidentom Leonidom Kuchmou*. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Haran, O., Pavlenko, R. (2005). Ukraine's Russian Policy under Kuchma: Paradoxes of "Strategic Partnership". *Ukraine at a Crossroads*. Bern; Berlin; Bruxelles and other.
8. Khmara, M.P., Khmara, O.P. (2013). Formy uchasti Ukrainy v intehtatsiinykh protsesakh YevrAzES. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 116(2), 83–85. [in Ukrainian].
9. Kondratenko, O. (2015). Yevraziiske ekonomichne spivtovarystvo yak perekhidna model intehtatsiinoi stratehii Rosiiskoi Federatsii. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 124(1), 12–25. [in Ukrainian].
10. Kosolapov, N. (1991). Kontury novogo miroporiadka. *Pravitelstvennyi vestnik*, 51. [in Russian].
11. Kravchenko, V. (2009, 14 serpnia). ODKB: Povnennia do proidenooho. *Dzerkalo tyzhnia*. [in Ukrainian].
12. Kravchuk, L. (1992, 14 bereznia). 100 dniv: Pres-konferentsiia Prezidenta Ukrainy L.Kravchuka. *Holos Ukrainy*. [in Ukrainian].
13. Lashchenko, O. (2020, 26 lystopada). Ukraina dosi v SND chy ni? *Radio Svoboda*. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-dosi-v-snd-chy-ni/30969197.html> [in Ukrainian].
14. Lukanov, Yu. (1996). *Tretii Prezident: Politychnyi portret L.Kuchmy*. Kyiv. [in Ukrainian].
15. Martynov, A.Yu. (2005). Yedynyi ekonomichnyi prostir (YeEP). *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, 3. [in Ukrainian].
16. Melnychuk, I. (2015). *Intehratsiini proekty Rosiiskoi Federatsii na postradianskomu prostori*. Dys. ... d-ra polit. nauk. Chernivtsi. [in Ukrainian].

⁵² В Києве підписали протокол соглашения о зоне свободной торговли между странами ГУАМ [Електронний ресурс]: <https://web.archive.org/web/20171110003943/https://ru.hromadske.ua/posts/v-kyeve-podpysaly-protokol-sohlasheniya-o-zone-svobodnoi-torhovle-mezhdu-stranamy-huam>

17. Shestakov, E. (2005, 6 maia). GUUAM poterialo bukvu. *Rossijskaia gazeta*. [in Russian].
18. Solonyna, Ye. (2010, 26 kvitnia). ODKB pryishla do Ukrainy: ochikuvana, ale nepotribna? *Radio Svoboda*. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/2025117.html> [in Ukrainian].
19. Sydorenko, Yu. (2010, 30 serpnia). Tak NATO chy ODKB? *Ukrainska pravda*. Retrieved from: <https://www.pavda.com.ua/columns/2010/08/30/5342169/> [in Ukrainian].
20. Zadorozhnyi, O.V. (2014). *Mizhnarodne pravo v mizhdierzhavnykh vidnosynakh Ukrainy i Rosiiskoi Federatsii 1991–2014*. Kyiv. [in Ukrainian].

Ihor SOLIAR

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
 Director of the I.Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine
 (Lviv, Ukraine), isoliar@ukr.net
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0439-6957>

Pavlo ARTYMYSHYN

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
 Research Fellow,
 Department of Modern History of Ukraine,
 I.Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine
 (Lviv, Ukraine), p.artymyshyn@gmail.com
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7501-797X>

Between the Threat for Sovereignty and Regional Leadership: Ukraine and Russian Integration Projects in the Post-Soviet Space

Abstract. The purpose of the study is to analyze the role and participation of Ukraine in integration projects in the post-Soviet space – the Commonwealth of Independent States (CIS), the Eurasian Economic Community (EurAsEC), the Common Economic Space (CES), the Collective Security Treaty Organization (CSTO), GUUAM / GUAM. **Scientific novelty.** Despite the fact that Ukrainian and foreign historiography of the subject under study has found its researchers since the first years after the collapse of the USSR, its comprehensive study is still lacking, especially considering the changes that occurred in the post-Soviet space after 2014 – with the beginning of the Russian-Ukrainian war, which reached a full-scale level on February 24, 2022. **Conclusions.** During the 1990s and 2010s, the Russian side failed to completely “reintegrate” Ukraine into the sphere of its geopolitical interests after the collapse of the USSR by creating economic (with the prospect of development to the level of political) alliances. While the Kremlin saw the CIS, the EurAsEC, the CES (and even more so the Eurasian Union) as tools to restore its geopolitical influence after the collapse of the Soviet Union, including through the creation of supranational bodies in these associations, the Ukrainian side was interested exclusively in the economic aspects of the activities of these organizations – primarily in the creation of a Free Trade Area. This fundamental difference in approaches explains why the Ukrainian state, having actively participated either in the creation or participation in the organization as an observer, has never become a full member of such Russian-inspired associations. The idea of integrating Ukraine into the structure of the CSTO was also unrealized. During the years of V.Yanukovich’s presidency, it was embodied only in the creation of the Ukrainian representative office of the Institute of this Organization. Instead, within the framework of GUUAM / GUAM activities in Ukraine, there is a chance to become a real regional geopolitical leader and an important coordinator within the organization, especially against the background of the outlined European and Euro-Atlantic course of official Kyiv, which is established on the battlefield with the Russian aggressor.

Keywords: Ukraine, Russian Federation, integration projects, post-Soviet space, Commonwealth of Independent States, Eurasian Economic Community, Common Economic Space, Collective Security Treaty Organization, GUUAM / GUAM.